

„ცეცხლის“ სიმბოლიკისა და სემანტიკისათვის გერმანულ
ფრაზეოლოგიზმებში

მოღებამე ცისანა

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თელავი

<https://doi.org/10.52340/idw.2021.510>

ფრაზეოლოგიზმები მნიშვნელოვანი და ღირებული მემკვიდრეობაა, რომელშიც აისახება ერის კულტურული და ისტორიული მსოფლმხედველობა, წეს-ჩვეულებები, ტრადიციები. მათი დახმარებით თაობიდან თაობას გადაეცემა ერის მენტალიტეტი და კულტურა.

ლინგვოკულტუროლოგიის თვალსაზრისით ცეცხლი და წყალი არის ორი ყველაზე დიდი კულტურული უნივერსალია. თუმცა, ეს ორი სტიქია სრულიად არ შეესაბამება ერთმანეთს. Feuer und Wasser sein ნიშნავს, რომ არაპარმონიულად არიან ერთმანეთთან.

ჩვენი კვლევა ეხება ცეცხლის სიმბოლიკისა და სემანტიკური შინაარსის დადგენას გერმანულ ფრაზეოლოგიზმებში. კვლევის ობიექტად გამოვიყენეთ გერმანულ ლექსიკონებში მოძიებული სამოცი „ცეცხლის“ კომპონენტური ფრაზეოლოგიზმი.

ცეცხლი კაცობრიობის ცხოვრების გაუმჯობესების საწინდარია. იგი არის როგორც შემოქმედებითი ენერჯის, ასევე დამანგრეველი ძალის სიმბოლო. ცეცხლის ალი სანამ ადამიანის კონტროლს ექვემდებარება, მანამ სითბოს, სინათლის და სიკეთის მომტანია, როგორც კი ადამიანი მის მიმართ უყურადღებობას გამოიჩენს, ცეცხლი მაშინვე საშიშ, გამანადგურებელ, სიკვდილისა და ნგრევის მომტან ძალად იქცევა. გერმანელების აზრით, Feuer und Wasser sind zwei gute Diener, aber schlechte Herren-ცეცხლი და წყალი ორი კარგი მსახურია, მაგრამ ცუდი ბატონი.

ბერძნული მითოლოგიის თანახმად პრომეთე ზევსისაგან მკაცრად დაისჯა, რადგან მან მზეს ცეცხლი მოჰპარა და ადამიანებს მიუტანა. ზევსმა პრომეთე კავკასიის მაღალ ქედს მიაჯაჭვა ყვავ-ყორნების საჯიჯგნად.

ცეცხლს სხვადასხვა რელიგიაში განსხვავებული სიმბოლო აქვს. ინდუიზმში ცეცხლი შემოქმედებითობის, განწმენდისა და ნგრევის სიმბოლოა, ისლამში დაბადების და ნგრევის, ბუდიზმში- სიბრძნის, ქრისტიანობაში კი აღდგომის.

სიტყვა „Feuer“ მოდის მერვე საუკუნიდან და ნიშნავს „ხანძარს“. ძველ დროში ცეცხლს განიხილავდნენ როგორც ქალღმერთს, რომელიც კარგი მოსავლისთვის ზრუნავდა. ძველი გერმანელების აზრით, თუ სახლში ცეცხლი ჩაქრებოდა ან მას სხვა სახლში წაიღებდნენ, ასეთ სახლში სიღარიბე და უნაყოფობა დაისადგურებდა, იმ სახლში კი, სადაც წაიღებდნენ სიმდიდრე და ნაყოფიერება. ცეცხლის ანთება არის სიცოცხლის კვლავ დაბრუნების სიმბოლო. ამიტომაც ანთებდნენ გერმანელები სანთლებს ქორწილში და მიცვალებულის კუბოსთან. მათი აზრით, ეს სანთლები ცოცხლებს მკვდრებისგან იცავდა.

ცეცხლის თვისებები კარგად ჩანს გერმანულ ფრაზეოლოგიზმებში. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ცეცხლს შეუძლია როგორც სითბო და სინათლე შემოიტანოს სახლში, ასევე ნაცარ-ტუტად ააქციოს იგი. ცეცხლის საშუალებით ადამიანი უზრუნველყოფს თავის კეთილდღეობას და უსაფრთხოებას. ცეცხლი არის მშობლიური სახლის, სამშობლოს და ოჯახის სიმბოლო: das heimische Feuer-მშობლიური ცეცხლი/კერია, das Familienfeuer-ოჯახის ცეცხლი, der heimische

Herd-მშობლიური ცეცხლი/ღუმელი.

ძველი გერმანელები ცეცხლს მეტაფორულად ადარებდნენ სახლიდან სახლში გადამფრენ წითელ მამალს. აქედან მოდის ფრაზეოლოგიზმი: Jemandem den roten Hahn aufs Dach setzen-ვინმეს სახურავზე წითელი მამლის დასმა. ეს ფრაზეოლოგიზმი ნიშნავს მუქარას, რომ ვინმეს სახლს ცეცხლის ალში გაუხვევს.

ცეცხლი შეიძლება მეტაფორულად გამოხატავდეს სხვა და სხვა ემოციას. მგზნებარე სიყვარულს გამოხატავს ფრაზეოლოგიზმი: Feuer und Flamme für jemanden /etwas sein-ცეცხლის ალივითაა ანუ ძალიან შეყვარებულია. ყველაზე უხვად შეგვხვდა სიყვარულის გამომხატველი ფრაზეოლოგიზმები:

leicht/schnell Feuer fangen- სიყვარულის ცეცხლის მოდება

in (hellen) Flammen stehen-სიყვარულის ალში დგომა ანუ შეყვარებულია.

Feuer der Liebe-სიყვარულის ცეცხლი

jemanden in Feuer setzen/bringen-ვინმეს ცეცხლში ჩაგდება

Jemanden in Flammen setzen-ვინმეს ცეცხლის ალში გახვევა

das Feuer schüren- ცეცხლის წაკიდება (სიყვარულის გაღვიძება)

jemandes Flamme sein-ვინმეს ცეცხლის ალია ანუ სიყვარულია

das Feuer der brennenden Liebe-მწველი სიყვარულის ცეცხლი

Die Liebe brennt wie das Feuer im Herzen-სიყვარული ცეცხლივით იწვის გულში.

beim ersten Blick Feuer fangen-(პირველ ნახვაზე ცეცხლის დანთება) ერთი ნახვით შეყვარება.

ცეცხლი მეტაფორული მნიშვნელობით აღნიშნავს აგრეთვე ადამიანურ ვნებებს. ყველაფერს, რაც ვნებით კეთდება, აქვს ცეცხლის სიძლიერე და ზემოქმედება:

das Feuer des unerschrockenen Mutes-უშიშარი გამბედაობის ცეცხლი

das Feuer der unauslöschlichen Hoffnung-დაუოკებელი იმედის ცეცხლი

das Feuer des glühenden Hasses-გაღვივებული სიძულვილის ცეცხლი

ამ ფრაზეოლოგიზმებში ცეცხლი გამოხატავს გამბედაობას, სიმამაცეს, სიძულვილს და იმედს. მეტაფორულად ცეცხლს აქვს თვისების სიძლიერის გაზრდის მისია.

აღფრთოვანებას, ენთუზიაზმს გამოხატავს ფრაზეოლოგიზმები:

in Feuer kommen/geraten-ცეცხლში ჩავარდნა ანუ რაღაც საქმიანობით გატაცება.

გაბრაზებას, კრიტიკის ქარ-ცეცხლში გატარებას ნიშნავს ფრაზეოლოგიზმი: Feuer und Flamme speien/spucken-ცეცხლის და ალის ფურთხება.

გაბრაზება შეიძლება გამოხატული იქნას სომატიზმების საშუალებით: jemandem blitzt / gießt das Feuer aus den Augen-ვინმეს თვალებიდან ცეცხლი ანათებს/გადმოდის. ამ შემთხვევაში თვალები არის სიბრაზის ინდიკატორი, რომელიც გამოხატავს, რომ სიბრაზის ცეცხლი ადამიანის თვალებიდან მოდის.

Bei ihm ist immer (gleich) Feuer im Dach-მასთან ყოველთვის არის ცეცხლი სახურავზე. მიუხედავად იმისა, რომ ფრაზეოლოგიზმში სხეულის ნაწილი არ ფიგურირებს, ადამიანის თავის მნიშვნელობით გამოყენებულია სახლის სახურავი (das Dach). ამ შემთხვევაში ადამიანის სხეული წარმოდგენილია როგორც სახლი. ამიტომ ეს ფრაზეოლოგიზმიც შეიძლება ჩაითვალოს სომატიზმად. ეს გამოთქმა იხმარება სიბრაზის გამოსახატავად ანუ როცა ვინმე ძალიან მალე ბრაზდება. ასეთ შემთხვევაში თავი არის ემოციის ჭურჭელი.

სომატიზმი die Hand für jemanden ins Feuer legen/stecken-ვინმეს გულისთვის ხელის ცეცხლში ჩადება მოდის შუა საუკუნეებიდან, როცა ადამიანებს საკუთარი უდანაშაულობის დასამტკიცებლად ცეცხლში ხელის ჩაყოფა უწევდათ. დამწვრობის ხარისხი მიუთითებდა დანაშაულის სიდიდეზე. რაც უფრო მძიმე იყო დამწვრობა, მით უარესი იყო სასჯელი.

განსაკუთრებით საინტერესო ისტორია აქვს ფრაზეოლოგიზმს: St. Martin macht Feuer im Kamin-წმინდა მარტინი ცეცხლს ანათებს ბუხარში. წმინდა მარტინი იყო მეომართა და გაჭირვებულთა წმინდანი. მის საპატივცემულოდ 11 ნოემბერს გერმანიაში ზეიმობენ წმინდა მარტინის დღეს (Martinstag) ანუ მოსავლის აღების ფესტივალს. ლეგენდის მიხედვით მარტინს არ უნდოდა ეპისკოპოსის თანამდებობაზე არჩევა და ბატების სახლში დაიმალა. ბატებმა

ხმამაღალი ყიყინი დაიწყეს და გასცეს იგი. ამიტომ გერმანელები ამ დღისთვის ტრადიციულად ამზადებენ ბატს. ასევე იმართება თეატრალური წარმოდგენები ბავშვებისთვის. საღამოს კი ეწყობა მსვლელობა ფარნებით (Laternenumzug), რომელშიც რამდენიმე ათასი ადამიანი მონაწილეობს.

ჩემი ყურადღება მიიპყრო სახუმარო გამოთქმამ იმპეცენიური ცხოვრების სამოთხედ და ჯოჯოხეთად დაყოფის შესახებ: Frauen sind ein Paradies für die Augen, ein Fegefeuer für den Bütel und eine Hölle für die Seele: ქალები სამოთხეა თვალებისთვის, ცეცხლის ცოცხი საფულისთვის და ჯოჯოხეთი სულისთვის.

აღსანიშნავია სახუმარო გამოთქმა: Wo Bacchus das Feuer schürt /bläst, sitzt Frau Venus am /beim Ofen-სადაც ბახუსი ცეცხლს ანთებს, იქ ვენერა ზის კერასთან ანუ ალკოჰოლი და სიყვარული ერთმანეთის მეგობრები არიან.

der Wein hat Feuer-ღვინოს ცეცხლი აქვს/ ცეცხლივითაა ანუ ძლიერი ღვინოა, მალე ათრობს ადამიანს.

Gebranntes Kind scheut das Feuer-დამწვარი ბავშვი ცეცხლს ერიდება. ეს ფრაზეოლოგიზმი ნიშნავს სიფრთხილეს ანუ თუ ბავშვი ერთხელ დაიწვება, შემდეგ უკვე ცეცხლთან სიფრთხილეს იჩენს. ამ ფრაზეოლოგიზმს გერმანელები იყენებენ მაშინ, როცა რაიმე საქმესთან ცუდი გამოცდილება აქვთ, მეორედ იმ საქმეს აღარ ეკარებიან და მისდამი სპეკტიკურად არიან განწყობილი.

ძველად მჭედელი ნაკეთობებს ცეცხლში აწრთობდა და ისე აკეთებდა. აქედან წარმოიშვა ფრაზეოლოგიზმი: ein Eisen im Feuer haben-ცეცხლში რკინის ქონა. ეს გამოთქმა ნიშნავს აჩქარებას, სასწრაფოდ გაკეთებას. როდესაც მჭედელს ცეცხლში რკინა ჰქონდა, ყურადღებით უნდა ყოფილიყო, რადგან ზედმეტ ცეცხლს შეიძლება ნაკეთობა გაეფუჭებინა. მჭედელი დროის დაზოგვის მიზნით ხშირად რამდენიმე ნაკეთობას ერთდროულად დებდა ცეცხლში. აქედან წარმოიშვა ფრაზეოლოგიზმი: mehrere/zwei Eisen im Feuer haben-ცეცხლში რამდენიმე რკინის ქონა. ამ გამოთქმას დღესდღეობით გერმანელები ხმარობენ მაშინ, როცა მოქმედების რამდენიმე ვარიანტი/შესაძლებლობა არსებობს.

მეტალის ფერის მიხედვით მჭედლები განსაზღვრავდნენ ნაკეთობის მზაობას. მეტალი ცეცხლში ჯერ წითლდება, შემდეგ თეთრდება. აქედან მოდის ფრაზეოლოგიზმი: sich weiss brennen-გათეთრებამდე გახურება/დაწვა. დღევანდელ გერმანულში ეს ნიშნავს საკუთარ თავში უცოდველობის ძებნას, რადგან თეთრი ფერი უდანაშაულობის და უცოდველობის სიმბოლოა. მას შემდეგ, რაც ნაკეთობა სასურველ ფორმას მიიღებდა, მას აციებდნენ ანუ აწრთობდნენ. მჭედლის პროფესია მოთმინებას მოითხოვდა. მას არ შეეძლო საქმისათვის თავი დაენებებინა, ვიდრე ბოლომდე არ მიიყვანდა. აქედან მოდის ფრაზეოლოგიზმი: etwas nicht aus dem Feuer reißen können (არ შეუძლია რაღაცის ცეცხლიდან ამოღება), რაც რაღაცის ვერ შოვნას ნიშნავს.

როგორც კვლევამ გვიჩვენა, „ცეცხლს“ ფრაზეოლოგიზმებში აქვს როგორც დადებითი, ასევე უარყოფითი კონოტაცია. დადებითი კონოტაციის მქონე ფრაზეოლოგიზმებია:

in allen Feuern gehärtet sein-ცეცხლში გამოწრთობილი ანუ ძალიან გამძლიერებული.

durch Feuer und Wasser durchgehen-ცეცხლში და წყალში გავლა ანუ ბევრი განსაცდელის გადატანა და გამძლიერება.

die Hand für jemanden/ für etwas ins Feuer legen- ვინმესთვის/რამისთვის ხელის ცეცხლში ჩაყოფა ანუ ვიღაც პასუხისმგებლობით სავსე პიროვნებაა, ვინმესთვის ან რაიმესთვის ყველაფერს გააკეთებს. მსგავსი გულისხმიერების მაგალითია ასევე: für jemanden die Kastanien aus dem Feuer holen-(ვინმესთვის წაბლის ცეცხლიდან გამოტანა) ვინმესთვის არასასიამოვნო, საშიში დავალების შესრულება/საკუთარ თავზე აღება.

მამაც ადამიანზე იტყვიან: er ist feuerfest- ცეცხლივით გამძლეა.

დადებითი კონოტაციის არის ასევე ფრაზეოლოგიზმები:

das ist nicht so ans Feuer gerichtet-ეს ცეცხლისკენ არ არის მიმართული, რაც თანამედროვე გერმანულ ენაში ნიშნავს: ეს არ არის სასწრაფო.

aus dem Feuer reißen-(ცეცხლს გამოგლიჯა) რაღაცის გადარჩენა, რაც უკვე გაფუჭებული იყო.

für jemanden durchs Feuer gehen-ვინმეს გულისთვის ცეცხლში ჩადგომა ანუ ვინმეს დასახმარებლად ყველაფრის გაკეთება. იგივე შინაარსისაა Hand ins Feuer halten-ხელის ცეცხლში ჭერა.

Er ist Feuer und Flamme (ცეცხლი და ალია)-ძალიან ენერგიულია.

უარყოფითი კონოტაციით ნახმარი ფრაზეოლოგიზმებია:

mit dem Feuer spielen-ცეცხლთან თამაში. ეს ფრაზეოლოგიზმი იხმარება იმ შემთხვევაში, როცა ვინმე მსუბუქად, აგდებულად უყურებს საშიშროებას. უჭკუო ადამიანზე იტყვიან: er spielt mit dem Feuer-ცეცხლს ეთამაშება.

bei ihm ist Feuer im Dach-თავში ცეცხლი აქვს ანუ გაბრაზებულია;

mit Feuer und Schwert ausrotten grausam vernichten-ცეცხლითა და მახვილით განადგურება;

in einer Hand Feuer und in anderen Wasser tragen-ერთ ხელში ცეცხლის და მეორე ხელში წყლის ჭერა. ამ ფრაზეოლოგიზმს იტყვიან ორპირ, მერყევ ადამიანზე.

schlechtes Holz aufs Feuer legen-(ცუდი შუშის ცეცხლში შეკეთება) რაიმეს შეცდომით/მცდარად გაკეთება.

ნეგატიური კონოტაციის გამომხატველია ასევე: Öl ins Feuer gießen-ცეცხლზე ნავთის დასხმა ანუ საკუთარი ქმედებით გაფუჭებული საქმის კიდევ უფრო გაუარესება.

Wer ins Feuer bläst, dem stieben die Funken in die Augen-ვინც ცეცხლს შეუბერავს, თვალეში ნაპერწკლები მოხვდება.

Das Feuer eröffnen-(ცეცხლის გახსნა) სროლის დაწყება.

დადებითი კონოტაციით ნახმარი ფრაზეოლოგიზმი ერთი სიტყვის დამატებით შეიძლება ნეგატიურად იქცეს: einen anderen die Kastanien aus dem Feuer holen lassen-ვინმესთვის წაბლის ცეცხლიდან გამოტანინება. ამ შემთხვევაში ნეგატიური კონოტაციის ფუნქცია იკისრა ზმნა lassen-მა, რომელსაც აქ იძულების მოდალური მნიშვნელობა აქვს.

ზოგიერთ ფრაზეოლოგიზმში „ცეცხლს“ ნეიტრალური დატვირთვა აქვს ანუ ძნელია გაარჩიო დადებითი კონოტაციით არის ნახმარი თუ ნეგატიურით. ასეთ ფრაზეოლოგიზმებს მიეკუთვნება ფრაზეოლოგიური უნივერსალია: zwischen zwei Feuer-ორ ცეცხლშუა. ამ შემთხვევაში ფრაზეოლოგიზმებში ფიგურირებს რამდენიმე ზმნა: sein-ყოფნა, stehen-დგომა, kommen-მოსვლა, bringen-მოყვანა. zwischen zwei Feuer sein/stehen-ორ ცეცხლშუა ყოფნა/დგომა; zwischen zwei Feuer kommen-ორ ცეცხლშუა; jemanden zwischen zwei Feuer bringen-ვინმეს ორ ცეცხლშუა ჩაყენება.

Feuer hinter etwas machen- (ცეცხლის შენთება) ვინმეს აჩქარება. ამ შემთხვევაში არ ჩანს როგორი კონოტაციით არის „ცეცხლი“ ნახმარი, ვინიდან აჩქარებას შეიძლება დადებითი შედეგიც მოჰყვეს და უარყოფითიც.

გერმანელები წითელთმიან ადამიანზე იტყვიან: Er hat Feuer im Dach-სახურავზე ცეცხლი აქვს (ძალიან წითელი თმა აქვს). ეს ფრაზეოლოგიზმიც შეიძლება ნეიტრალურ კონოტაციას მივაკუთნოთ, ვინაიდან წითელი თმა ზოგს უხდება, ზოგს არა.

ნეიტრალური კონოტაციისაა აგრეთვე: sich wie ein Lauffeuer verbreiten-(მორბენალი ცეცხლივით გავრცელება) სწრაფად გავრცელება;

Das Feuer, das mich nicht brennt, löscht ich nicht-ცეცხლს, რომელიც მე არ მწვავს, არ ვაქრობ.

ამრიგად, ენა ერის კულტურული მეხსიერების საცავია. ფრაზეოლოგიზმებში ყველაზე უკეთ ჩანს ამა თუ იმ ხალხის კულტურის ხანგრძლივი პროცესი და ერის მოფლმხედველობა. გამოვიკვლეული 60 „ცეცხლის“ კომპონენტებიან ფრაზეოლოგიზმიდან, რომლებიც სემანტიკურად სიყვარულს, სიბრაზეს, სიმამაცეს, სიძულვილს და იმედს გამოხატავენ, ყველაზე ხშირად შეგვხვდა სიყვარულის გამომხატველი ფრაზეოლოგიზმები (11 ერთეული).

კონოტაციის მხრივ ფრაზეოლოგიზმები დავყავით სამ ნაწილად: დადებითი, უარყოფითი და ნეიტრალური კონოტაციის ფრაზეოლოგიზმებად. დადებითი კონოტაციით ნახმარი აღმოჩნდა 29 ფრაზეოლოგიზმი, უარყოფითით - 14 და ნეიტრალურით - 17.

როგორც ვხედავთ, „ცეცხლის“ კომპონენტებიან ფრაზეოლოგიზმები უმეტესად დადებითი და ნეიტრალური კონოტაციის მატარებელია (46 ერთეული). აქედან გამომდინარე,

შეიძლება დავასკვნათ, რომ ცეცხლი ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი სიკეთეა, რაც კაცობრიობას მოუპოვებია.

ბიბლიოგრაფია:

1. გამრეკელი, ნ., ჰოფმანი, თ. ქადაგიძე, ნ. (1973): გერმანულ-ქართულ-რუსული ფრაზეოლოგიური ლექსიკონი. თბილისი. განათლება.
2. ზექალაშვილი, რ. ქირია, ჭ. (2007): გერმანულ-ქართული ლექსიკონი. თბილისი: საქართველოს მაცნე.
3. Götz, D. u. a.: (2008) Drobwörterbuch Deutsch als Fremdsprache; Langenscheidt-Berlin- München -Wien -Zürich - New York
4. Duden (Deutsches Universalwörterbuch) (5. überarbeitete Auflage) (2003). Dudenverlag. Mannheim. Leipzig. Wien. Zürich.
5. Duden (2008): Wörterbuch der deutschen Idiomatik. 3., Mannheim: Dudenverlag.
6. Kempke, G. (1984): Handwörterbuch der deutschen Gegenwartssprache in zwei Bänden. Berlin: Akademie Verlag.
7. Paffen, K.A. (1980): Deutsch-russisches Satzlexikon. Leipzig: VEB Verlag Enzyklopädie.

For the Symbolics and Semantics of “Fire” in German Phraseologisms

Modebadze Tsisana

Iakob Gogebashvili State University, Telavi

Abstract

Phraseologisms represent the important and valuable legacy of the nation as they reflect not only cultural and historical ideology, but customs and traditions as well. The given research deals with the establishment of symbolics and semantic context of “Fire” in German phraseological units. German phraseological dictionaries are used as the research object.

Fire is a guarantee of improving human lives. It is the symbol of creative energy and destructive force as well. When the fire flame is under the human control it brings warmth, light and kindness. As soon as human reveals less care towards it the fire instantly turns into a dangerous, destructive force bringing death and collapse. Fire has different symbols in different religions. In Hinduism, fire is the symbol of creativity, absolution and demolition, in Islam – birth and destruction, in Buddhism – wisdom, in Christianity it is the symbol of reanimation. Human ensures his/her welfare and safety with the help of fire. Fire is the symbol of native home, native land and family: Das heimische Feuer – native fire/hearth. Fire can figuratively express different emotions. Phraseologisms expressing love are mostly found out: Feuer der Liebe – fire of love. In a figurative way, fire also indicates such human traits as intrepidity, bravery, sympathy, goodwill, hatred, anger, enthusiasm and hope. Figuratively fire also has the mission of increasing the power of trait.

According to the research, it becomes quite clear that the fire has both positive and negative connotations in phraseologisms, though the ones with positive connotation are more in number than the negative.

Key words: phraseologisms, symbolics, semantics, positive, negative.

საკვანძო სიტყვები: ფრაზეოლოგიზმები, სიმბოლიკა, სემანტიკა, დადებითი, უარყოფითი